

Hétfő **A DÉL SPORTJA,**

A PÉNZ BESZÉL

Kedd **GYÓGY-ÍR**Szerda **LÉGYOTT**Csütörtök **BIZALMASAN**Péntek **DÉLMADÁR**

SZIESZTA

SZERKESZTI: ÚJSZÁSI ILONA, WERNER KRISZTINA ■ 2007. SZEPTEMBER 29.

WWW.DELMAGYAR.HU

DONÁTTORNYÁTÓL CSOMORKÁNYON ÁT SZENTILONÁIG

Elfeledett falvak és városok

Közel száz olyan faluban, városban éltek eleink a középkorban a mai Csongrád megye területén, melynek nyomát ma már legfeljebb egy-egy földrajzi név őrzi. A tatárjárás, aztán a törökidő után néptelenedtek el ezek a települések. Ezért is mondják: választóvonal a 15 éves háború az Alföld településtörténetében. Okleveles adatok, régészeti leletek igazolják, hogy virágzó mezőváros volt Csomorkány, vagy hogy az Árpád-korban intenzív életet élt Szentilona falva.

A városiasodás később indult meg az Alföldön, mint Magyarországon más területein, de a Jagelló-korban sem állt meg – emlékeztet Kubinyi András történész. A Városfejlődés és városhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén című kötetében kifejti: a folyamatot segítette a középkorban a földrajzi adottságokon – az úthálózat, a vízrendszer, a hegységek és a síkság találkozásán – túl a kereskedelem, továbbá a szőlőtermesztés és állattenyésztés monokultúrája.

Hatalmas terület számára jelentett gazdasági központot egy-egy város. Am Szeged az egyetlen jogi értelemben vett város az Alföldön a középkorban. Ezért aztán városi funkciót láttak el a földesúri városok (főleg a püspöki székhelyek) és a jelentősebb mezővárosok is. E centrális helyek összehasonlíthatósága érdekében Kubinyi András tíz kategóriát állított föl – azt vizsgálva, hogy az adott település milyen funkciókat tölt be: uradalmi központ, bíraskodási központ és hiteleshely, pénzügyigazgatási központ, egyházi igazgatás, egyházi intézmények, a településről 1440–1414 között valamely külföldi (Bécs, Krakkó) egyetemre beiratkozottak száma, a kézművesek és kereskedők száma, úthálózati csomópont, vásártartás, a település jogi helyzete. Ennek alapján megállapítható: a középkori Magyarország hat elsőrendű városa közül három alföldi, közte a térségünkhöz tartozó Szeged a legelőkelőbb központ. Az ugyancsak hat másodrendű város közül az Alföldhöz kettő, ezen belül a déli régióhoz egy (a mai megyénken kívüli), Temesvár tartozik. A harmadik csoportba tartozó, kisebb városok között 12 alföldit vagy Alföld-szélit találunk. E szempontrendszer szerint tehát a mai Csongrád megye területén Kubinyi-féle központi helynek számított Szeged; Csanád; Nagylak, Szentes és Vásárhely; (a Szenteshez közeli) Donáttornya, Csongrád, (a mai Makó egy részén álló) Makófalva, (a mai Ópusztaszeri) Szer; illetve (a Hódmezővásárhelyhez közeli) Csomorkány. A történelmi Csongrád megyéhez tartozó centrális hely – Kubinyi András szerint –

Györgye, Zenta és Nagyadorján is.

Már a középkorban is kiemelkedett a várral egyesített megyeispánsággal, főesperességgel rendelkező Szeged,

mely földrajzi helyzetének is köszönhető kitértetett helyzetét: a sószállítás és a marhakereskedelem központja lett. Szeged az egyetlen alföldi település, mely a XIII. század közepén királyi város privilégiumban részesült. Érdekes, hogy Szegedről 102, Csanádról 23, Nagylakról 6 diák iratkozott be külföldi egyetemre. Ugyanakkor meglepő, hogy csak a tizedkörzetnek is számító és egyházi intézményekkel is rendelkező Szegeden működött (három) céhszervezet. Csanádon 7 és Csongrádon 5 vásártartó helyről tud a krónikás, míg Vásárhelyen évente 3 sokadalmat tartottak.

E települések lélekszámát megbecsülni nehéz, de Szegednek körülbelül 9000-9500; Csanádnak 1200-1300; Nagylaknak, Szentesnek és Vásárhelynek 800; a még kisebbeknek 260; Csomorkánynak 200 lakosa lehetett.

A régészeti és nyelvészeti eredményeket is hasznosítja a településtörténet. Például a Hódmezővásárhely melletti Szenterszébet és Úrnépe neve csak a középkor végén bukkant föl az oklevelekben, de a társadalomtudomány adatai szerint már az Árpád-korban is léteztek.

Ú. I.

Nyolcvan halott

A több mint nyolcvan, ma már nem létező, halott falu közül Vásárhely és Szentes körül nagyjából húszat-húszat, Makó környékén közel tizenötöt tartanak számon a helytörténészek. A Körös-Tisza-Maros-köz települései a középkorban című, Blazovich László által szerkesztett lexikon veszi számba a mai Csongrád megye területén egykor virágzó szállásokat és falvakat. Ezek közül közreadunk néhány csokorra valót.

Ábrány – a névsorban az első elfeledett település –: egyes vélemények szerint a mai Hódmezővásárhely területén, mások szerint a Szentes melletti Szentlászló környékén lehetett. A következő telep, Acsa helye sem lokalizálható pontosan: Csanád vagy Csongrád megyében lehetett, az 1557-58-as defterekben Gyúr és Bábocka között szerepel.

Barc viszont Hódmezővásárhelytől nyugatra, a Tisza partján állt, s emlékéit a mai Barci-rét neve őrzi. Ellenben Baromlak Makó tájékán, Tömpös és Lele között feküdt. Batidát Hódmezővásárhelytől délkeletre, az egykori Bat ere partján kereshetnénk. Bélész ellenben Apátfalvától északra, a Beleszi-dűlőben lévő magaslaton állt a XIV-XVI. században, a falu a 15 éves háborúban elpusztult, a XVII. században újraépült, majd ismét elnéptelenedett. Besenyő nevét ma a Szentes melletti Besenyóhalom őrzi, a város keleti szélén található. Bial: Makó és Kiszombor között, a Maros két partján, a Csipkés határrész helyén állhatott.

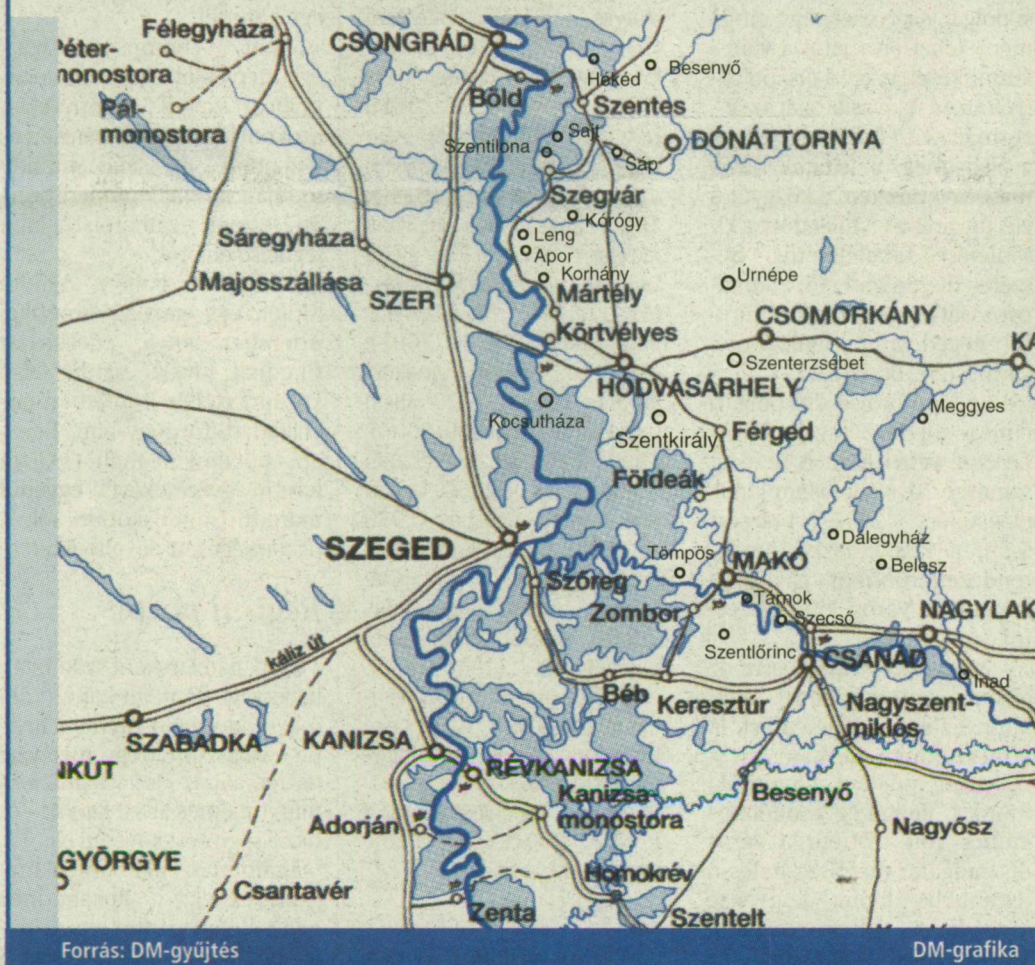
Bodogház: Talán Hódmezővásárhely határában, a Tisza mentén feküdt, de a település pontos helyét régészeti lelőhellyel még nem azonosították pontosan. Bökeny: Szentesből északra vagy Csongrádtól délkeletre található. Bulcsuháza: Makófalva és Szentlőrinc között sorolják fel Városfaluvál és Újfaluval együtt mint a Csanád nemzetséghez tartozó Telegdiak birtokát, de helye régészetiileg nem azonosított.

Férged: Hódmezővásárhelytől délkeletre, az egykori Csáki tanya környékén található. Királyság: A mai Eperjes és Fábiánsebestyén között lehetett. Kókényes: Hódmezővásárhelytől délre feküdt. Körtvélyes: Ma pusztá Hódmezővásárhelytől nyugatra, a Tisza mellett, Mártélytól délre. Köztelek: Makótól északra, Szentmargita mellett feküdt, feltehetően a Margita ér közelében. Ördögösgyeháza: A hódmezővásárhelyi uradalom pusztája.

Sáros földje: Fark, Vason és Musa után említi az oklevél, emléket talán a Hódmezővásárhelytől nyugatra, a Tisza mentén lévő Sártó helynév őrzi.

S végül: szent falvaink! Szentábrahám: Szentlászlótól délre, Donáttornya irányában feküdt, de területét régészek nem azonosították. Szentalbert: Hódmezővásárhely északkeleti határában, Szent Erzsébet mellett lokalizálható. Szentandrás: Szentes mellett feküdt, régészeti adatai nem ismertek. Szentilona: Szentes délnyugati határában a Kurca jobb oldali magas partján található e régóta ismert lelőhely; az Árpád-korban intenzív életű falu neve templomának védőszentjétől származik. Szentkirály: Hódmezővásárhelytől délre, az egykori Hód-tó keleti partján állt. Szentlászló: Szentmargita és Makó között feküdhett. Ugyanilyen néven Szentestől öt kilométerre, a szentes-kunszentmártoni út jobb oldalán lévő magaslaton is állt egy település. Szentlőrinc: Makótól keletre, a Maros közelében, részben állt, területét részben elfoglalja a mai város. Szentmihály: Szentestől keletre, a fábiánsebestyeni út mellett állt. Szentmiklós: Szentestől keletre, a Veker mellett területelt el.

A KÖRÖS-TISZA-MAROS-KÖZ TELEPÜLÉSEI A KÖZÉPKORBAN

Vásárhely középpontjától 17 kilométerre keletre még ma is áll Csomorkány mezőváros gótikus téglatemplomának romja. Az óriásfalu 1596-ban a tatárjárás következtében pusztult el

FOTÓ: TÉSIK ATTILA